

4. LA CASA DE CONVALESCÈNCIA, SEU DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

La Casa de Convalescència neix com a necessitat d'afegir un annex a l'Hospital General de la Santa Creu, que és l'edifici de l'actual Biblioteca de Catalunya, per als malalts convalescents que encara no estaven prou bé per tornar a casa.

Si bé hi ha uns intents a final del segle XVI i començament del segle XVII, no és fins al 1622 que comença a recaptar fons el bisbe de Barcelona, recaptació en què intervingueren la Diputació del General, el Consell de Cent i diversos particulars. La primera pedra es va col·locar el 1627 (segons una inscripció al claustre) o el 1629 (segons la documentació). Sembla que les obres es van aturar uns vint anys per diversos motius, com van ser els Rebomboris del Pa de 1630 a 1631 i l'incendi de l'Hospital de 1638.

La consecució de la construcció va ser finalment possible gràcies a les deixes de diversos particulars, entre els quals cal destacar Lucrècia de Gualba, les famílies Soler i Astor i, sobretot, Pau Ferran. Els seus escuts, juntament amb el del capítol de Barcelona i la ciutat de Barcelona, es troben estampats per tota la casa.

La deixa testamentària de Pau Ferran, el 1646, va ser la més important i va permetre tirar endavant les obres, que devien començar cap al 1655 i van acabar el 1680, data de la inauguració de l'edifici, el dia de Sant Pau, segons la làpida de l'entrada. Pau Ferran fou un comerciant nascut a Tàrrrega que, segons la tradició, es va enriquir i va crear una flota de vaixells que negociava amb Amèrica. Es va arruïnar i va acabar a l'Hospital i, després, quan es va tornar a enriquir, va deixar-ho tot per als convalescents com a agraïment.

La Casa de Convalescència és una magnífica mostra d'arquitectura civil del segle XVII, situada al Raval de Barcelona, que alhora aplega mostres d'arts plàstiques dels segles XVII i XVIII —com són l'escultura, la pintura, la ceràmica o els revestiments—, fetes pels artistes més significatius del moment.

L'arquitectura de la Casa de Convalescència és classicista i força senzilla pel que fa a l'estructura. L'edifici consta de tres plantes organitzades al voltant del claustre: la planta baixa, on hi havia els menjadors i les cuines, els rebosts, el forn..., és a dir, tots els serveis; el primer pis, amb els dormitoris, l'administració, la capella i dependències auxiliars; el pis superior o golfes, amb la bugaderia i el guarda-roba, i el terrat, perquè s'airegessin els malalts. Entre els mestres d'obres que se n'encarregaren hi ha Francesc Puig, Pere Pau Ferrer, Jaume Mauri i Joan Mans, tots ells personalitats reconegudes en l'àmbit de la construcció del segle XVII.

46

Tot l'edifici s'organitza al voltant del claustre i del sobre-claustre, amb quatre galeries, als quals s'obrien finestres i permetien la comunicació interna. A la planta baixa hi ha cinc arcs de mig punt sobre pilastres i, al primer pis, deu arcs de mig punt sobre columnes toscanes que reposen en una balustrada. Al darrer pis hi ha el terrat.

Aquest espai és molt sobri i senzill i només en destaca la petita decoració centrada en les cornises i els permòdols. Sota el pati hi ha la gran cisterna que recollia l'aigua i, al mig, el brocal del pou coronat per l'escultura de sant Pau de Lluís Bonifaç (1678), una de les imatges més conegudes de la Casa de Convalescència. Del mateix escultor són les gàrgoles de les cantonades (lleó alat, home damunt d'un peix, cavall marí i lleó), fetes entre 1677 i 1679, i alguns dels escuts de Pau Ferran que decoren aquest espai. Les altres gàrgoles, posteriors a 1680, no serien obra d'ell (gos, àguila, bou i ratpenat).

Estava previst que tot l'edifici tingués arrambadors fins a una altura determinada. Només per a les galeries dels patis es van preveure setze mil rajoles blanques i verdes als tallers de Llorenç i Pau Passoles, entre 1662 i 1698. Els arrambadors comuns van emmarcats per una sanefa.

També són del taller dels germans Passoles les rajoles del vestíbul d'entrada, elaborades entre 1679 i 1681, que són els únics plafons narratius de tota la casa. Expliquen la vida de sant Pau en deu episodis (caiguda de sant Pau del cavall, sant Pau fa les primeres prèdiques, la fugida a Damasc, escena de caritat, sortida de sant Pau per mar, sant Pau denunciat i empresonat, sant Pau escriu les cartes, trobada de sant Pere i sant Pau a Roma, decapitació de sant Pau, sant Pau amb els seus atributs).

A l'antic menjador d'homes (actual Sala Pi i Sunyer) hi ha un arrambador d'Antoni Reig, de 1805, en el qual figuren uns rectangles amb els escuts dels benefactors i unes gerres amb flors, i hi destaquen, sobretot, les culleres i les forquilles posades en sautor.

Cal destacar l'escala que comunicava amb el primer pis i amb l'Hospital. És molt àmplia i, en el tram que comunica amb el segon pis, es fa més estreta perquè la llum que entra pel llanternó la il·lumini adequadament. Els arrambadors d'aquest tram són de Bernat Reig i pertanyen a la centúria posterior (1776). Segueixen el model de les escales de l'administració. Com aquella, fan la il·lusió d'una barana amb gerros, però es nota que és més moderna que l'altra.

Al primer pis, hi trobem l'antiga cambra de les dones, ocupada actualment per despatxos i la Sala Massó i Torrents, i l'antiga cambra dels homes, actual Sala Prat de la Riba. Aquesta última està ornamentada amb els arrambadors comuns blancs i verds dels germans Passoles. A tocar del sostre hi ha una sanefa floral pintada en la qual s'alternen els escuts dels benefactors.

Des d'aquí es passa a la capella, que és un dels millors exemples del barroc català del segle XVII, ja que es conserva pràcticament intacta. El paviment del terra i els arrambadors de les parets estan decorats amb ceràmica del taller dels Passoles. L'altar és de fusta i està decorat amb rajoles i no se'n coneix l'autor, si bé es creu que pot ser del taller dels germans Passoles. El retaule que hi ha darrere és de fusta daurada i policromada i, al centre, conté un quadre coronat per una imatge de la Puríssima. S'ha atribuït a Lluís Bonifaç i forma part de l'anomenat *barroc salomònic*. Si bé el quadre inicialment s'hauria encarregat el 1678 a Joan Grau, el quadre actual és d'Antoni Viladomat (1728) i representa la caiguda de sant Pau. A banda i banda del quadre, hi ha dues figures femenines que representen la Caritat (la del calze) i l'Esperança (la de l'àncora). El personatge jacent a la part inferior es creu que és sant Francesc Xavier.

48

A les parets i al sostre de la capella hi ha unes pintures murals de Joan Bal (1703). Als esplandits s'observen medallons amb les quatre virtuts: prudència, tempraça, fortalesa i justícia. Entre les finestres i damunt d'elles, hi ha vuit medallons amb escenes de la vida de sant Pau. A les llunetes sobre les quals recolza la volta, hi ha més escenes de la vida de sant Pau. I, a la volta, es pot veure la coronació de la Mare de Déu, diversos sants i un cor celestial.

En una ala del sobreclaustre, hi ha un jardí elevat situat damunt de les dependències de la planta baixa, molt en la línia dels jardins i els patis de tarongers de les cases nobles de l'època. Després de la reforma de l'any 2000, es va dedicar a l'escriptora Mercè Rodoreda, que deixà tot el seu fons a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Com a homenatge, al jardí hi ha les diverses plantes i flors que apareixen a la seva obra.

Al costat del jardí trobem l'antiga zona d'administració, que actualment ocupa la Presidència de l'IEC. Al vestíbul, s'hi

ha col·locat un espai d'homenatge a Pompeu Fabra on hi ha una mostra de materials que volen reflectir la vinculació de Fabra amb la institució i la seva valuosa aportació en l'àmbit de la llengua catalana.

L'anomenada *escala d'administració* comunica aquest espai amb la planta baixa del claustre i la zona de serveis. Està decorada amb rajoles dels Passoles (1671-1684), tallades al biaix per donar sensació d'equilibri. Simulen una barana d'escalles, coronada amb gerros amb flors i bols de fruites, que imiten la ceràmica de Manises. També hi ha raïms i carasses.

A l'últim pis, que estava destinat a bugaderia i guardaro­ba i on actualment trobem els despatxos de les seccions i les oficines de l'IEC, s'hi conserven a la vista els embigats que suporten la teulada a dues aigües.

La Casa de Convalescència fou comprada el 1921 per l'Ajuntament de Barcelona i, el 1931, fou cedida a perpetuïtat a l'IEC perquè fos la seva seu. Tanmateix, amb l'adveniment de la dictadura franquista després de la Guerra Civil (1936-1939), fou desposseït d'aquesta seu fins al 1977, en què se li retornà. Després d'unes primeres obres de rehabilitació a càrrec de la Diputació de Barcelona, la Casa de Convalescència és la seu de l'Institut d'ençà de 1982.¹

JOSEP M. PALAU I BADUELL

Oficina d'Assessorament Històric i de Patrimoni
de l'Institut d'Estudis Catalans

1. Per a més informació, consulteu ROSA M. GARCIA I DOMÈNECH, *La Casa de Convalescència (1629-1680), seu de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1995.